

УДК 352.07:342.553

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.24>

РОЗВИТОК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ В АСПЕКТІ ЙОГО ІННОВАЦІЙНОСТІ

Турченко М.А.,

аспірантка юридичного факультету

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

ORCID: 0009-0001-1846-0377

Турченко М.А. Розвиток місцевого самоврядування в Україні за роки незалежності в аспекті його інноваційності.

У статті досліджуються витоки становлення місцевого самоврядування в незалежній Україні й аналізуються основні етапи його розвитку за формою та змістом у інноваційному аспекті. Такий підхід дозволяє виявити спадкоємність історичних традицій та намагання впровадити інноваційні практики у розвитку місцевого самоврядування.

На думку автора, зосередження тільки на правовому аспекті еволюції муніципальних відносин не є достатніми для повного розуміння природи та динаміки розвитку місцевого самоврядування. Комплексний підхід, за якого поєднуються міждисциплінарні зв'язки, дозволяє врахувати реальні потреби громади та надати нового бачення у їх майбутньому розвитку.

Розвиток місцевого самоврядування в Україні від проголошення незалежності мав інноваційний характер, проте здебільшого обмежувався юридичними рамками – удосконаленням структур та компетенцій. Нині ж екстенсивний потенціал цього розвитку фактично вичерпано: підвищення ефективності та наближення до європейських стандартів можливе лише через інноваційні підходи, що виходять за межі права й спираються на здобутки політології, урбаністики, публічного менеджменту, з подальшим закріпленням у законодавстві. В інноваційному аспекті у еволюції місцевого самоврядування можна виділити такі етапи: 1) 1991-1996 рр. – запровадження інституту місцевого самоврядування як інноваційного підходу до територіальної організації публічної влади, пошук її оптимальної вітчизняної моделі; 2) 1996-2004 рр. – конституціоналізація вітчизняної моделі місцевого самоврядування та її приведення у відповідність до міжнародно-правових стандартів; 3) 2004-2014 рр. – функціонально-компетенційне зростання місцевого самоврядування, поєднане з накопиченням протиріч в його організації та діяльності; 4) 2014-2022 рр. – реформування місцевого самоврядування в аспекті децентралізації як інноваційного шляху розвитку територіальної організації публічної влади; 5) від лютого 2022 р. – дотепер – інноваційне зростання ролі місцевого самоврядування у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного стану.

Ключові слова: місцеве самоврядування, інновації в праві, інноваційний розвиток, сталий розвиток, публічна влада, правове регулювання.

Turchenko M.A. Development of local self-government in Ukraine during the years of Independence in the context of innovation.

The article examines the origins of the formation of local self-government in independent Ukraine and analyzes the main stages of its development in terms of both form and content from an innovative aspect. This approach makes it possible to identify the continuity of historical traditions and attempts to introduce innovative practices in the development of local self-government.

In the author's opinion, focusing only on the legal aspect of the evolution of municipal relations is not sufficient for a full understanding of the nature and dynamics of the development of local self-government. A comprehensive approach, combining interdisciplinary perspectives, makes it possible to take into account the real needs of communities and to offer a new vision for their future development.

The development of local self-government in Ukraine since the declaration of independence has been innovative in nature, but has been mostly limited to the legal framework – improving structures and competencies. At present, the extensive potential of this development has largely been exhausted: increasing efficiency and approaching European standards is possible only through innovative approaches that go beyond the law and are based on the achievements of political science, urban studies, and public administration, with further consolidation in legislation.

From the innovative perspective of the evolution of local self-government, the following stages can be distinguished: 1) 1991-1996 – the introduction of the institution of local self-government as an innovative approach to the territorial organization of public authority and the search for its optimal domestic model; 2) 1996-2004 – constitutionalization of the domestic model of local self-government

and its alignment with international legal standards; 3) 2004-2014 – functional and competence-based growth of local self-government, combined with the accumulation of contradictions in its organization and activities; 4) 2014-2022 – reform of local self-government in the context of decentralization as an innovative way of developing the territorial organization of public authority; 5) from February 2022 to the present – innovative growth of the role of local self-government in the field of national security and defense under martial law.

Key words: local self-government, innovations in law, innovative development, sustainable development, public authority, legal regulation.

Постановка проблеми. Участь у управлінні державними справами є запорукою розбудови сучасного демократичного суспільства. Локальна активність ще з часів магдебурзького права виявляла у своїй діяльності інноваційний характер. Управління містом потребувало гнучкості, адаптивності і стійкості у вирішенні питань місцевого значення. Саме ці історичні традиції місцевого самоврядування заклали основи для сучасних форм громадської участі і трансформувалися в інструменти партисипаторної демократії. Кожен історичний період мав свої виклики, і відповідно особливі шляхи їх рішення. Сучасна парадигма розбудови місцевого самоврядування характеризується переходом від адміністративно-командної моделі до людиноцентристської. Громада більше не об'єкт управління, а активний учасник місцевої політики. Водночас дослідження інноваційних інструментів взаємодії влади і громади створює нові можливості до розбудови інституту місцевого самоврядування.

Стан наукового дослідження теми. Значний внесок у дослідження розвитку вітчизняного місцевого самоврядування внесли такі вчені, як М.О. Баймуратов, О.В. Батанов, І.І. Бодрова, В.М. Борденюк, О.М. Бориславська, М.М. Воронов, В.П. Грובה, О.В. Деля, І.В. Дробуш, Н.М. Кондрацька, М.М. Корнієнко, П.М. Любченко, О.Ю. Лялюк, А.М. Онупрієнко, М.О. Петришина, О.В. Прієшкіна, С.Г. Серьогіна та інші. Науковці розглядають у своїх роботах різні аспекти існування місцевої влади, втім підходи, що сформовані здебільшого акцентують свою увагу тільки на правовій площині, не приділяючи уваги факторам, зокрема, що носять інноваційний характер.

Метою цієї статті є дослідження інноваційних аспектів у розвитку місцевого самоврядування в Україні за роки незалежності, аналіз відповідного нормативного матеріалу та визначення перспектив та викликів для нашої держави в контексті сучасних реалій.

Результати дослідження. За більш як 30 років незалежності наша держава пройшла доволі складний шлях розбудови місцевого самоврядування. В радянський період традиції місцевого самоврядування, які існували в минулому було відкинута, оскільки передбачалася повна централізація вертикалі влади («повновладдя рад»). Це призвело до того, що на момент проголошення незалежності ні політична еліта, ні пересічні громадяни не бачили єдиного шляху розвитку для місцевого самоврядування. Різка зміна парадигми бачення місцевого самоврядування в черговий раз підтвердила необхідність інноваційного підходу.

У науковій думці сформувалися два основних підходи етапізації розвитку місцевого самоврядування в Україні. У першому випадку критерієм для окреслення часових меж виступають нормативно-правові акти, що мали значний вплив на розгортання реформ у сфері організації та діяльності місцевого самоврядування. Зокрема, Утвенко В.В. використовує наведений підхід орієнтуючись на основні документи в сфері місцевого самоврядування [29, с. 178]. За такого погляду увага акцентується на зовнішній формі актів, а не підходах у правовому регулюванні. Від так таку позицію можна назвати позитивістською чи формально-правовою.

Інший підхід виявляється у визначенні змістовного наповнення етапів розвитку. Так, Загуменна Ю.О. та Лазарєв В.В. визначають три етапи: становлення інституту (1990-1996), розвиток конституційних засад місцевого самоврядування (1996-2014), реформування місцевого самоврядування (2014 – дотепер) [6, с. 107]. Такий підхід носить матеріально-правовий характер.

Більш цілісним є комбінований підхід, використаний Н. Кондрацькою [7, с. 218-219], за якого матеріальний (системно-структурні зміни) та формальний (нормативно-правове закріплення) поєднуються.

Втім, усі зазначені підходи акцентують свою увагу лише на правовій площині питання, ігноруючи інші чинники розвитку суспільних відносин. У цьому сенсі розвиток місцевого самоврядування доцільно розглядати як багатовимірний процес, у межах якого правове регулювання виступає необхідною, але не єдиною умовою ефективних змін.

Інновації є рушієм прогресу, що забезпечують покращення процесів, продуктів чи методів управлінської діяльності, або нововведення, що якісно покращують діяльність будь-якої суспільної структури. Аналізуючи феномен інноваційності, Супрун А.Г. розглядає нововведення чи модифікації як інновації за умови задоволення конкретних суспільних інтересів і наявності вигоди (еко-

номічної, науково-технічної, соціальної, екологічної) [27, с. 28]. Безперечно ми можемо говорити і про наявність правової користі від інновацій. У сфері місцевого самоврядування вони сприяють не лише оптимізації управлінських процедур, а й зміцненню довіри між інституціями, розширенню можливостей участі та підвищенню якості публічних послуг. Саме тому інноваційність слід розглядати як елемент сучасного правового урбанізму, в межах якого правові норми, управлінські практики та міський простір взаємодіють для розбудови муніципальної політики. Інновації за такого підходу не є самоціллю, а засобом для забезпечення сталого розвитку. Ключові прояви інноваційності місцевого самоврядування можна узагальнити наступним чином:

1. відмова від однобокого розуміння публічної влади, виключно як державної; та утвердження думки про муніципальну владу як окрему форму публічної влади, що має власну автономію у взаєминах із державною владою;

2. усвідомлення територіальних громад як спільнот людей, об'єднаних спільними інтересами й потребами, що зумовлені проживанням у межах одного населеного пункту, та визнання їх первинним носієм муніципальної влади.

3. розширення інструментів парсипаторної демократії (демократії участі), що забезпечують мешканцям можливості безпосередньо впливати на рішення, які є важливими для повсякденного життя (через вибори, референдуми, місцеві ініціативи та інші форми прямої участі);

4. сприяння розвитку громадянського суспільства шляхом підвищення рівня політичної та правової культури населення й активного залучення його до процесів публічного управління;

5. підвищення результативності публічного управління завдяки здатності оперативно і адресно вирішувати локальні проблеми з урахуванням особливостей конкретного муніципального утворення;

6. посилення відповідальності та відкритості місцевої влади через пряму підзвітність виборних органів і забезпечення прозорості процесу ухвалення рішень, що формує довіру до влади;

7. відсутність жорстких політико-ідеологічних обмежень та орієнтація на практичне вирішення господарських питань, від яких залежить якість життя й добробут місцевого населення.

За таких умов місцеве самоврядування змінюється під впливом внутрішньо і зовнішньо політичних обставин, локальних особливостей, що обумовлює диференціацію методів та форм самоврядної діяльності.

Більшість вітчизняних вчених схиляється до думки, що відродження місцевого самоврядування в Україні відбулося під час перших демократичних виборів у березні 1990 р., на яких були обрані депутати не тільки до Верховної Ради України, але й до місцевих рад народних депутатів [2, с. 172]. Інші автори наголошують, що пошук власної моделі розбудови місцевого самоврядування розпочався з Акту проголошення незалежності в серпні 1991 р. [9, с. 16]. Окремою є думка про відсутність еволюційного розвитку системи місцевого самоврядування в Україні [5].

На нашу думку, інновації за своєю сутністю не завжди є повним антиподом традицій. Еволюція місцевого самоврядування, не зважаючи на зміну політичної парадигми буття української держави, є продовження усіх попередніх процесів у нових історичних умовах. Після руйнації командно-адміністративної системи Радянського Союзу з його однопартійною системою, розбудова місцевого самоврядування була «ковтком свіжого повітря», тою інновацією, що змінювала структуру державного будівництва і забезпечувала побудову плюралістичного суспільства з багатоманітністю форм і способів публічно-владної діяльності. Слід погодитися з позицією В.М. Віліжінського та М.П. Попова, що реформи відбувалися «згори», і на місцях призвели до стану «розгубленості» і відсутності бачення щодо реалізації наданих повноважень на місцях [24, с.85]. Органи місцевого самоврядування ще не набули суб'єктності і відповідно не могли повною мірою реалізувати права, які їм були надані.

Закон «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування» прийнятий у грудні 1990 р., що був продовженням ідей закладених у Декларації про державний суверенітет України, окреслив інституціоналізацію місцевого самоврядування в Україні. Згаданий Закон визначав місцеве самоврядування як «територіальна самоорганізація громадян для самостійного вирішення безпосередньо або через державні і громадські органи, які ними обираються, усіх питань місцевого життя, виходячи з інтересів населення, на основі законів України та власної фінансово-економічної бази» [15]. Законодавець на той час не визначає муніципальну владу як підсистему публічної влади, але повертає у вжиток сам термін «місцеве самоврядування», а також відмовляється від принципу «демократичного централізму».

Вже на рівні основоположних засад організації та функціонування місцевої влади відбулися істотні інновації. Поряд із принципами, що проголошувалися ще в радянський період (народовладдя, законність, виборність, гласність), було закріплено і нові (інноваційні за своєю суттю положення). Серед них самостійність та незалежність Рад народних депутатів у межах їхніх повноважень щодо вирішення питань місцевого значення, забезпечення прав і свобод і законних інтересів громадян,

поєднання державних та місцевих інтересів, інтересів окремих осіб та населення відповідної території, утвердження економічної та фінансової автономії території, принципи самофінансування й самозабезпечення, а також оптимальна децентралізація.

У 1992 році Закон зазнає змін і отримує і отримав назву «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» [14]. Ним було закладено основи процесу регіоналізації, що отримали популярність під впливом розгортання ідей європейської ідентичності, зокрема, концепції «Європа регіонів». Підписання Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (1994) стало ще одним свідченням долучення України до загальноєвропейських тенденцій розвитку, що в контексті муніципальної влади полягало в утвердженні важливості співробітництва регіональної і місцевої влад сторін-підписантів про шляхи і методи сприяння регіональному розвитку (ст. 70) [28].

Початкова редакція Закону України «Про формування місцевих органів влади і самоврядування» в початковій редакції 1994 року [22] зберігала статус обласних, районних, Київської і Севастопольської міської Ради як органів державної влади. Але в липні цього ж року було внесено зміни [10], що розмежовували органи державної влади і органи місцевого самоврядування, позбавляючи місцеві ради статусу державних органів.

Ще одним кроком у розбудові місцевого самоврядування став Конституційний договір між Верховною Радою та Президентом України 1995 року [8]. Він став одним із рідкісних прикладів у новітній історії України конституційно-правового вирішення надзвичайно гострої політичної кризи, – це приклад інноваційності не тільки за змістом, але й за формою. Уперше первинними суб'єктами місцевого самоврядування було визнано не органи чи територіальні одиниці, а територіальні колективи громадян, які проживають у селах (сільрадах), селищах, містах, тобто центр уваги зміщувався з муніципальних органів на мешканців певних адміністративно-територіальних одиниць. Місцеве самоврядування набувало більш демократичної основи своєї діяльності. При цьому були і прогалини, зокрема, у частині участі в місцевому самоврядуванні іноземців та осіб без громадянства та регіонального самоврядування.

Новий етап розвитку місцевого самоврядування розпочався з прийняттям Конституції України. Конституція заклала модель муніципальної влади, за якої вона була відмежована від вертикалі державної влади, що відхід від державницької концепції побудови місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування було визнане і гарантоване Конституцією (ст. 7), а відповідний принцип посів чільне місце серед засад конституційного ладу України. При цьому на державу було покладено обов'язок створювати умови для належного функціонування муніципальної влади.

Варто зазначити, що Конституція України не лише формально закріпила місцеве самоврядування як елемент публічної влади, а й започаткувала процес його концептуального переосмислення.

На виконання приписів ст. 146 Конституції та з урахуванням положень ратифікованої українським парламентом Європейської хартії місцевого самоврядування, у травні 1997 року було прийнято Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [13]. Цей документ мав стати рамковим законом, визначаючи системно-структурну та функціонально-компетенційну організацію місцевого самоврядування. Але конкретизація повноважень мала відбуватися через прийняття галузевих (спеціальних) законів, що одразу призвело до необхідності гармонізації рамкового закону «Про місцеве самоврядування» з галузевим законодавством.

Як принагідно зазначає С. Серьогіна: «На сьогодні в Україні ідея прогресу місцевого самоврядування іноді некоректно ототожнюється з ідеєю кількісного накопичення юридичних актів. Часто прирощування нових нормативних актів розглядають як панацею у вирішенні проблем державного будівництва, місцевого самоврядування, соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць» [25, с. 45]. Такий підхід законодавця свідчить про переважання формально-нормативного розуміння реформ над їх змістовним наповнення. Однак ефективність місцевого самоврядування визначається не кількістю прийнятих актів, а якістю правового регулювання, узгодженістю норм, реальністю механізмів їх реалізації та здатністю інституцій відповідати на потреби громади. У цьому контексті особливої уваги потребує інноваційний вимір реформ, що орієнтований на впровадження нових управлінських підходів та форм активізації участі громадян у місцевій політиці.

Намагання кодифікувати муніципальне законодавство відбулося лише раз. Такою спробою став Проєкт Кодексу законів про місцеве самоврядування в Україні (Муніципального кодексу України), реєстр. № 6287 від 13 грудня 2000 р. [23]. Однак через відсутність політичної волі щодо активізації кодифікаційних процесів наукова спільнота фактично відмовилася від пошуків інновацій у даному напрямку. Це призвело до накопичення нормативного матеріалу і на сьогодні муніципально-правові відносини в Україні регулюються кількома тисячами нормативно-правових актів різної юридичної сили [25, с. 45].

Події «Помаранчевої революції» ознаменували новий виток конституційних змін. 8 грудня 2004 року Верховна Рада України на позачерговому засіданні підтримала законопроект №3207-1 про зміни до Конституції щодо вдосконалення місцевого самоврядування [18]. Документ мав інноваційний характер і ґрунтувався на широкому науковому обговоренні, і попри позитивний висновок Конституційного Суду, повторно на голосування не виносився. У Конституційній Асамблеї (2012-2014) та Конституційній комісії (2015-2019) діяли робочі групи, проте, не зважаючи на продуктивність, окреслилася проблема дефіциту пропозицій інноваційного характеру, тож обговорення змін і доповнень до Конституції України в частині місцевого самоврядування продовжувала точитися навколо питань імплементації міжнародно-правових стандартів та використання кращого зарубіжного досвіду системно-структурної та функціонально-компетенційної організації муніципальної влади.

Важливим часом у розвитку місцевого самоврядування став квітень 2014 року, коли Кабінет Міністрів України затвердив Концепцію реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні [20]. Даний документ став результатом співпраці уряду з науковцями і містив чимало положень інноваційного характеру. Зокрема, у ньому було чітко окреслено нагальні проблеми, що склалися у сфері місцевого самоврядування, шляхи і способи їх розв'язання, а також конкретні строки здійснення відповідних реформ. На жаль, серед принципів, що затверджені Концепцією відсутній принцип належного управління або доброго врядування (англ. *good governance*), хоча ще у 2008 році Комітет Міністрів Ради Європи затвердив Європейську Стратегію інновацій та належного управління на місцевому рівні [1], а в 2009 році Міністерство регіонального розвитку і будівництва України своїм ухвалило план її реалізації [21]. До складових належного управління, у тому числі відноситься інноваційність та відкритість до змін. Урядовці не наважилися закріпити поняття «належного управління» в загальному вигляді, незважаючи на його цілісний, концептуальний характер.

Реформи у сфері місцевого самоврядування з 2014 року безперечно пов'язані з децентралізацією, що в свою чергу вимагало підвищення спроможності територіальних громад. Вирішити дане завдання планувалося через укрупнення територіальних громад і підвищення їх матеріально-фінансової самостійності. При цьому виразно спостерігалися дві протилежно спрямовані тенденції: якщо передача повноважень на місця наближала місце надання публічних послуг до місця проживання населення, то об'єднання територіальних громад його віддаляло [26]. «Зони доступності», що утворювалися згідно з Методикою формування спроможних територіальних громад [12] призвели до збільшення віддаленості суб'єктів надання адміністративних та соціально-культурних послуг від місць проживання населення, що зробило деякі послуги для населення марними, оскільки очікування швидкої медичної чи пожежної допомоги у 30 хвилин зробили відповідні служби не результативними.

На тлі загальної політики щодо децентралізації в Україні нове дихання отримала концепція регіоналізації. Засади цієї політики втілилася у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, яка була розвинута у Законі України «Про засади державної регіональної політики» [11]. Названим законом у зв'язку зі змінами, які були внесені у 2022 році, розрізняються функціональні види територій: території відновлення; регіональні полюси зростання; території з особливими умовами для розвитку; території сталого розвитку. Така градація територій має свої проблемні питання, але ці зміни демонструють поступову зміну парадигми бачення державного простору не як пасивної адміністративної площини, а як до територій з різними функціями, викликами та потенціалами.

Принагідно зазначимо, що попри масштабність реформи децентралізації, на конституційному рівні її основоположні закріпити досі не вдалося, хоча спроб це зробити було декілька. Через відсутність належного правового закріплення, ми знову отримали чисельні акти підзаконного характеру чи спеціального законодавства, що породило системну невизначенність і правовий дисбаланс. Усе це не дає змоги здійснити справді інноваційні зміни і створює ризики відкату реформи у разі зміни політичного курсу або політичної волі, оскільки без конституційної фіксації реформа залишається зворотньою і може бути переглянута законом.

Як і на будь-які відносини у нашій державі, істотного впливу на розвиток муніципальної влади здійснило повномасштабне вторгнення РФ. У відповідь на нові виклики, що постали перед Україною в умовах воєнного стану, було прийнято низку законодавчих актів, які мали забезпечити ефективне функціонування всіх рівнів публічної влади, у тому числі й влади муніципальної. Зокрема, держава законодавчо обмежила повноваження місцевої влади для потреб оборони. Ці заходи були вимушеними, але часом ці інновації суперечили інтересами самоврядування й іноді навіть закону. Так, у березні 2022 року уряд позбавив бюджетних повноважень не тільки обласні та районні ради, які опинилися під окупацією чи в зоні військових дій, але й усі інші ради цих щаблів

на територіях, які знаходяться в тилу [4]. Втім, у зв'язку зі змінами Закону України «Про правовий режим воєнного стану», що вступили у дію 20 травня 2022 року, було відновлено їхні повноваження [19]. Також проблемним аспектом стало позбавлення територіальних громад податку на доходи фізичних осіб від військових та інших силовиків. Це було зроблено з міркувань відсутності повноважень органів місцевого самоврядування на закупівлю зброї.

Повномасштабна агресія РФ загострила проблему кадрового забезпечення місцевого самоврядування. Масова міграція з прифронтових територій спричинила гострий дефіцит фахівців, особливо у сільських громадах [3].

Не зважаючи, на це можна констатувати, що місцеве самоврядування має потужний потенціал, і активно включилося у роботу по забезпеченню обороноздатності нашої держави (у питаннях призову на військову службу [17], матеріального забезпечення, гуманітарних [13], контрольних, ідеологічних і так далі) [16]. Така діяльність дійсно носить інноваційний характер, що пов'язано з значним (і багато в чому трагічним) досвідом функціонування муніципальної влади в умовах воєнного стану.

Висновки. Розвиток місцевого самоврядування в Україні від проголошення незалежності мав інноваційний характер, проте здебільшого обмежувався юридичними рамками – удосконаленням структур та компетенцій. Нині ж екстенсивний потенціал цього розвитку фактично вичерпано: підвищення ефективності та наближення до європейських стандартів можливе лише через інноваційні підходи, що виходять за межі права й спираються на здобутки політології, урбаністики, публічного менеджменту, з подальшим закріпленням у законодавстві. В інноваційному аспекті у еволюції місцевого самоврядування можна виділити такі етапи:

1991-1996 рр. – запровадження інституту місцевого самоврядування як інноваційного підходу до територіальної організації публічної влади, пошук її оптимальної вітчизняної моделі;

1996-2004 рр. – конституціоналізація вітчизняної моделі місцевого самоврядування та її приведення у відповідність до міжнародно-правових стандартів;

2004-2014 рр. – функціонально-компетенційне зростання місцевого самоврядування, поєднане з накопиченням протиріч в його організації та діяльності;

2014-2022 рр. – реформування місцевого самоврядування в аспекті децентралізації як інноваційного шляху розвитку територіальної організації публічної влади;

від лютого 2022 р. – дотепер – інноваційне зростання ролі місцевого самоврядування у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Strategy for Innovation and Good Governance at Local Level. URL: <https://rm.coe.int/1680746f16> (дата звернення: 06.11.2025).
2. Батанов О.В. Муніципальне право України: підручник. Харків: Одиссей, 2008. 528 с.
3. Від викликів до можливостей: як війна трансформувала управління персоналом в громадах. *Mind.ua*. URL: <https://mind.ua/publications/20277111-vid-viklikiv-do-mozhливостей-yak-vijna-transformovala-upravlinnya-personalom-v-gromadah> (дата звернення: 05.11.2025).
4. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: постановка Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 р. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-п#Text> (дата звернення: 07.11.2025).
5. Заблоцький В.В. Особливості розвитку та роль місцевого самоврядування в системі публічної влади на теренах України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=836>. (дата звернення: 07.11.2025).
6. Загуменна Ю.О., Лазарев В.В. Становлення та розвиток органів місцевого самоврядування в Україні (1991–2019 роки). *Право і безпека*. 2020. № 2 (77). С. 106-117. URL: <https://doi.org/10.32631/pb.2020.2.15> (дата звернення: 05.11.2025).
7. Кондрацька Н.М. Системно-структурна організація місцевого самоврядування в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2015. 257 с.
8. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08.06.1995 р. № 1к/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1%D0%BA/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.11.2025).
9. Могильончик І. Реформування системи місцевого самоврядування – другий етап конституційної реформи. *Віче*. 2007. № 22. С. 16-17.
10. Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про формування місцевих органів влади і самоврядування»: Закон України від 28.06.1994 р. № 64/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/94-vp/ed19940702#Text> (дата звернення: 10.11.2025).

11. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
12. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 р. № 214. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF> (дата звернення: 06.11.2025).
13. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
14. Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування: Закон України від 07.12.1990 р. № 533-XII: станом на 26 берез. 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-12/ed19920326#Text> (дата звернення: 09.11.2025).
15. Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування: Закон Української РСР від 07.12.1990 р. № 533-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 2. Ст. 5.
16. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
17. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
18. Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України: Постанова Верховної Ради України від 08.12.2004 р. № 2223-IV. URL: <https://web.archive.org/web/20140226071024/http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2223-15> (дата звернення: 06.11.2025).
19. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/ed20220520#Text> (дата звернення: 07.11.2025).
20. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-р#Text> (дата звернення: 06.11.2025).
21. Про утворення робочої групи з питань впровадження в Україні Європейської стратегії інновацій та доброго врядування на місцевому рівні: наказ Міністерства регіонального розвитку і будівництва України від 09.02.2009 № 62. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0062661-09#Text> (дата звернення: 06.11.2025).
22. Про формування місцевих органів влади і самоврядування: Закон України від 03.02.1994 р. № 317-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 22. Ст. 144.
23. Проект Кодексу законів про місцеве самоврядування в Україні (Муніципального кодексу України) від 13.12.2000 р. № 6287. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=9491 (дата звернення: 05.11.2025).
24. Віліжінський В.М., Попов М.П. Реформування системи місцевого самоврядування в Україні з урахуванням національних традицій врядування : монографія. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2016. 182 с.
25. Серьогіна С.Г. Напрями вдосконалення правового регулювання місцевого самоврядування в аспекті європейської інтеграції. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 43-48. URL: <https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/JNALSV-43-48.pdf> (дата звернення: 06.11.2025).
26. Серьогін В.О., Олійник Я.В. Децентралізація... шляхом централізації? (український варіант муніципальної реформи). *Захист прав людини: національний та міжнародно-правовий виміри*: збірник тез доповідей. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. С. 684-689. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/14160/2/sbornik1.pdf> (дата звернення: 06.11.2025).
27. Супрун А.Г. Філософські основи феномену інноваційності в умовах транзитивного суспільства. *Науковий вісник НУБІП України. Серія: Гуманітарні студії*. 2017. С. 27-35. URL: <http://journals.pubip.edu.ua/index.php/Gumanitarni/article/viewFile/9598/8584> (дата звернення: 07.11.2025).
28. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Міжнародний договір від 14.06.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text (дата звернення: 07.11.2025).
29. Утвенко В.В. Теорія та історія місцевого самоврядування: навч. посіб. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 234 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 03.01.2026
 Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
 Дата публікації: 2.02.2026